

докладного вивчення нормативних вимог до їхньої професійної готовності коректно визначити відповідні критерії й показники, що нададуть змогу адекватно оцінити різні аспекти навчальних досягнень студентів, а також чітко продумати, які, коли та як будуть реалізовуватись моніторингові процедури. Це стане підґрунтям для розробки цілісної багаторівневої критеріально-оцінної системи, що включатиме різноманітні методи й діагностичні методики та інші контрольно-вимірювальні матеріали, підготовлені комплекти текстів самостійних і контрольних робіт, тестів, комп'ютерних баз даних, програм для проведення статистичної обробки отриманих навчальних результатів тощо. У подальшому планується конкретизувати зміст цієї системи та перевірити її ефективність на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азгольдов Г.Г. О кваліметрії / Г.Г. Азгольдов, Э.П. Райхман. – М. : Изд-во стандартов, 1973. – 172 с.
2. Вимірювання в освіті : підручник / За ред. О.В. Авраменко. – Кіровоград : Видавець Лисенко В.Ф., 2011. – 360 с.
3. Вікторов В. Основні критерії та показники якості освіти / В. Вікторов // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 54–59.
4. Галагузова М.А. Аксиологический подход в профессиональной подготовке социальных педагогов / М.А. Галагузова, Ю.Н. Галагузова // Педагогическое образование и наука. – 2010. – № 6. – С. 11–18.
5. Гличев А.В. Предмет и направление науки о качестве продукции / А.В. Гличев // Стандарты и качество. – 1968. – 1969. – № 5.
6. Дубасенюк О.А. Концептуальні підходи до професійно-педагогічної освіти / О.А. Дубасенюк, О.В. Вознюк // Інновації у вищій освіті : проблеми, досвід, перспективи : [монографія] / за ред. П.Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2011. – С. 106–123.
7. Енциклопедія освіти / Гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Сльникова Г.В. Основи адаптивного управління : [тексти лекцій] / Г.В. Сльникова. – Х. : Основа, 2004. – 128 с.
9. Закон України «Про вищу освіту» (від 01.07.2014 № 1556-VII) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>.
10. Канаев Б.И. Теория и технология кваліметрического подхода к результату внутришкольного управления : дис. док-ра пед. наук : 13.00.01 / Б.И. Канаев. – М., 2000. – 510 с.
11. Купцова Е.Б. Комплексный кваліметрический мониторинг в системе управления качеством подготовки студентов вуза : дис. канд. пед. наук : 13.00.00.08 / Е.Б. Купцова. – М., 2009. – 163 с.
12. Мізерна Т.П. Особливості кваліметричного підходу до моніторингових досліджень якості підготовки учнів з іноземної мови в загальноосвітній школі / Т.П. Мізерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [file:///C:/Users/user/Downloads/nvd_2011_3_20%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/nvd_2011_3_20%20(4).pdf).
13. Подхомутников Н.А. Методика мониторинга и измерения результативности процессов системы менеджмента качества образовательного учреждения / Н.А. Подхомутников, И. В. Шестакова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://new.elib.altstu.ru/disser/conferenc/2010/01/pdf/292 podhomutnikov.pdf>.
14. Ротфорт Д.В. Кваліметричний підхід до оцінки сформованості культури здоров'я молодших школярів / Д.В. Ротфорт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/konfer32/84.pdf>.
15. Хведченя Л.В. Педагогическая кваліметрия : историко-методологический аспект / Л.В. Хведченя [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/26858/1/108-111.pdf>.
16. Циба В. Кваліметрия – теорія вимірювання в гуманітарних і природничих науках / В. Циба // Соціальна психологія. – 2005. – № 4. – С. 3–19.

УДК 371.13.035.34

Іваній О. М.

к. п. н., доцент кафедри методики викладання суспільних дисциплін
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

ПРАВОСВІДОМІСТЬ У МОДЕЛЮВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ВЧИТЕЛЯ

У статті розглядається проблема формування правосвідомості як результату засвоєння майбутнім учителем правових знань і зразків правової поведінки в психолого-педагогічному плані, що сприяє переходу цих знань і моделей поведінки в особистий життєвий і професійний досвід.

Ключові слова: правосвідомість; правові знання; професійні знання, уміння, навички; ціннісні установки; переконання.

Иваній Е. Н. Правосознание в моделировании профессионального поведения учителя. В статье рассматривается проблема формирования правосознания как результата усвоения будущим учителем правовых знаний и образцов правового поведения в психолого-педагогическом плане, что содействует переходу этих знаний и моделей поведения в личный жизненный и профессиональный опыт.

Ключевые слова: правосознание; правовые знания; профессиональные знания, умения, навыки; ценностные установки; убеждения.

Ivanii E. Model of sense of justice of future teacher. In the article the problem of formation of sense of justice as result of mastering by the person low knowledge and samples of legal behavior in the psychological-pedagogical plan and such which promotes transition of this knowledge of models of behavior into personal life experience is considered.

Key words: *sense of justice; legal knowledge; professional knowledge, abilities, skills; valued options; persuasions.*

Реалії сьогодення актуалізують процес становлення України як цивілізованої європейської країни, що передбачає її розвиток і зміцнення як правової держави. Однак зі зміною соціально-правових умов життєдіяльності сучасної молоді, коли її соціальне зростання збігається зі становленням у державі ринкових відносин, зниженням соціально-правового імунітету суспільства, її правова соціалізація значно ускладнюється, і саме від педагога залежить, які правові цінності будуть покладені в основу світогляду майбутніх поколінь.

Позитивна правова орієнтація особистості є певним аспектом її індивідуальної правосвідомості, що містить ціннісні відносини й спрямованість на дотримання правових норм (правомірну поведінку) і є орієнтиром для правової діяльності педагога. У зв'язку з цим важливим завданням для формування професійної правосвідомості майбутнього вчителя є навчити студента вірити в правову норму. Це пов'язано, як зазначають дослідники, з відмовою від буденного сприйняття правових понять, усвідомленням правового контексту.

Проблема формування професійної правосвідомості та правової культури майбутнього вчителя, незважаючи на певну активізацію досліджень у цій галузі (М. Городиський, А. Губа, Д. Грубіч, Л. Макар, М. Подберезський, І. Романова та інші) на сьогодні залишається недостатньо розробленою. Аналіз досліджень з проблеми засвідчив, що найчастіше формування правосвідомості сучасними науковцями розглядається в рамках формування правової культури (М. Гранат, М. Подберезський), поряд з політичною (С. Грицай, М. Кейзеров) або моральною культурою (Д. Коваленко), як правило, в процесі громадянського виховання (О. Шестопалюк). Низка вчених розглядають правосвідомість і морально-правові якості майбутнього вчителя як особистісну характеристику педагога, яка визначає його мораль, духовність, професійний досвід (Д. Безносів [2], О. Іваній [4] та інші). Отже, набуває принципового значення системне вивчення шляхів формування й підвищення рівня правосвідомості майбутнього вчителя як основи його життєвого і професійного досвіду.

Мега статті – висвітлити місце й роль правосвідомості в моделюванні професійної поведінки вчителя.

Правосвідомість є феноменом соціокультурного світу, тобто світу змістів, цінностей, світу, значущого для людини буття. Вона виступає як частина правової реальності, як особливий погляд на світ, його проблеми й суперечності. Правосвідомість виявляється як динамічна єдність об'єктів і явищ соціокультурно-природного світу разом з різноманітними суб'єктами (їхньою правосвідомістю) й пов'язаними з ними відносинами. Відповідно, право трактується як своєрідна онтологічно неподільна цілісність, психосоціокультурна система, що фактично реалізується в суспільному житті під час взаємодії соціальних суб'єктів, співвіднесених між собою за допомогою сукупності спільновизнаних змістів (цінностей, норм). Воно об'єктивується в різних правових текстах, інтерпретується й відтворюється правовими суб'єктами в ментальних і поведінкових практиках, що становлять соціальний правопорядок [6].

Разом з тим, відзначимо, що правосвідомість не є пасивним відображенням правової дійсності, а виступає як необхідна домінанта й корелят правового буття: соціоюридична реальність не існує в «чистому вигляді», вона дана в (культурно-опосередкованих) актах правосвідомості через сконструйовані нею змісти, системи класифікацій та оцінки громадянського життя. Правосвідомість функціонує як особливий онтологічний і ціннісно-ідеологічний контекст, конститує право як соціокультурний феномен. У цьому контексті поза правосвідомістю не існує й права [3].

Філософський енциклопедичний словник дає визначення правосвідомості «як сукупності поглядів на ідеї, що виражають ставлення людини до законності й правопорядку та уявлення про те, що є правомірним або неправомірним» [7, с. 328]. З цього визначення випливає, що правосвідомість особистості є одним з елементів її правової культури, а також правової культури суспільства в цілому (поряд з такими як: права, правові відносини, правові установки тощо). Правосвідомість є однією з найважливіших інтегративних ознак правової культури особистості, яка, органічно сполучаючись з моральними почуттями, виражається у вчинку, в активній діяльності, спрямованій на утвердження передових поглядів, ідеалів [1, с. 102].

Л. Колберг вважає, що теоретичною підставою вивчення проблем, пов'язаних з правосвідомістю, є концепція морального розвитку особистості, згідно з якою моральна свідомість розвивається в ході активної творчої взаємодії індивіда з соціальним середовищем [8, с. 34]. Дж. Тапп, визначаючи рівні розвитку моральної і правової свідомості вказує, що правову зрілість має людина, для якої юридичні знання виступають відбиттям внутрішніх моральних принципів [9, с. 218]. Відповідно до позиції Д. Безносова правова зрілість визначається таким видом правосвідомості, як: «правовий реалізм; повнота правових знань; позитивні емоції; правомірна поведінка; висока оцінка значущості законів у регуляції правових відносин; повага до права; законність діяльності й поведінки» [2, с. 12]. Подолання відстані між знаннями правових норм та їх ігноруванням здійснюється за допомогою компенсаторної функції правосвідомості, яка реалізується в умовах освітнього процесу й спрямована проти таких форм її деформації, як правовий інфантилізм, правовий нігілізм, правове переродження [2, с. 17]. Отже, від рівня ставлення до правових явищ залежить і рівень знання права, оскільки прагнення до отримання правової інформації закладено у ставленні до права, що впливає й на рівень правової установки майбутнього вчителя.

Правова підготовка майбутнього вчителя взагалі, незалежно від його майбутнього фаху, виступає одним із напрямів професійної підготовки, а також елементом його загальнокультурної підготовки. Загальний рівень правової підготовки в педагогічному університеті покликаний забезпечити володіння вчителем навичками правовиховної, правозахисної, організаційно-управлінської, діагностично-прогностичної та

корекційно-розвивальної роботи з учнями, передбачає оволодіння необхідним обсягом загальноправових знань, формування правового мислення, правової орієнтації в поведінці, соціально-правової активності студентів [4, с. 6].

У процесі професійної підготовки майбутнього вчителя правова підготовка в педагогічному університеті має загальну мету – формування правових знань, правових уявлень, правових поглядів, мотивів правової поведінки як складових правосвідомості. Це передбачає: *знання* теорій, досвіду, цілей, методів, закономірностей, рівнів і етапів правової освіти як чинника соціалізації школярів; *уміння*, що характеризують майстерність вчителя аналізувати сутність підходів до правового виховання учнів, моделювати його систему в учнівському (класному) колективі, освітній установі, здійснювати моніторинг правової вихованості школярів тощо; *якості особистості* такі, як: професійно-світоглядні (інтереси, потреби, погляди, цілі, ідеали в сфері професійно-правової діяльності, зацікавленість та активність у професійно-правовій підготовці); професійно-поведінкові (відповідальність, дотримання правових і морально-етичних норм, самостійність, ініціативність); особистісно-значущі (гуманістична спрямованість, правова активність, здатність до системного правового аналізу подій і ситуацій, володіння процедурою прийняття управлінських рішень, здатність до адекватної самооцінки, культура самоосвітньої діяльності тощо) [4, с. 11].

Таким чином, правова підготовка майбутнього вчителя полягає в отриманні та засвоєнні правових знань, умінь і навичок, що впливають на формування раціонального ставлення до правових цінностей, власної правової поведінки. Це допомагає не тільки усвідомити правові цінності й принципи, але й розкрити їх сутність і зміст, сприяючи тим самим виробленню в майбутнього вчителя певного правового мислення, правової поведінки особистості, її соціально-правової активності, орієнтації кожного майбутнього педагога у сфері діяльності, зокрема професійної. Забезпечується це вивченням відповідних курсів про державу і право України та зарубіжних країн, а також інших навчальних предметів: загальноосвітніх, психолого-педагогічних, загальногуманітарних і під час проходження різних видів педагогічної практики [4, с. 12].

Для занять з правових дисциплін і формування правосвідомості студентів важливе значення має робота з нормативно-правовими актами, тобто офіційними документами компетентних органів держави, які містять юридичні норми, спосіб їх побудови та вираження [3]. До основних прийомів роботи з друкованими текстами відносять: складання тез, що дозволяє зафіксувати сучасні тенденції розвитку права, ознайомитися з науковим тлумаченням юридичних дефініцій тощо; конспектування; цитування; рецензування тощо. Н. Ткачова зазначає, що важливе значення для процесу формування правових понять, а отже й для формування когнітивного компоненту професійної правосвідомості майбутнього вчителя має такий метод, як аналіз законодавства відносно конкретних життєвих ситуацій, вирішення завдань, казусів з практики, з самого життя. Це важлива основа для правильного розуміння правових понять, юридичних фактів, з розвитку логічного мислення студентів, оскільки «... оперування поняттями потребує дієвого мислення» [6, с. 124].

Навчально-правова ситуація виступає особливим методичним прийомом, що ставить студентів у конкретні юридичні обставини, «... спонукає до моделювання варіантів поведінки з урахуванням заданих умов» [1, с. 177]. Моделі поведінки як вирішення ситуації (проблемної ситуації) є орієнтиром для майбутніх актів поведінки. Важливим елементом навчально-правової ситуації є ігрова форма, що дозволяє впливати на правові установки особистості. В результаті її використання досягається емоційний рівень засвоєння правових понять та ідей, створюються умови для розвитку правових почуттів, що є дуже важливим для формування правосвідомості майбутнього вчителя.

Навчальна гра як метод формування правосвідомості є одночасно активним методом навчання, що вимагає створення своєрідних обставин: установки студентів на гру, спонукання взяти в ній участь, входження в ігровий стан (виявлення азарту, інтересу, підкорення правилам тощо). Під час організації і проведення ігрової діяльності навчальна мета може бути представлена у вигляді ігрового завдання, наприклад, розгадування кросворду, що дозволяє формувати такі якості особистості студента, як цілеспрямованість, готовність до самоконтролю тощо. Така форма роботи дозволяє розвивати навички роботи з різними джерелами інформації. Зауважимо, що найбільш ефективними для формування професійної правосвідомості є ігрові й діалогові технології проведення занять. У працях українських і зарубіжних учених містяться теоретичні обґрунтування ефективності використання цих методів для формування інноваційного мислення студентів [5].

Оскільки вчитель виконує виховні функції, то необхідними виявляються знання з теорії виховання, а також сформована система педагогічних умінь зі здійснення правовиховної діяльності. У межах правового виховання відбувається інтенсивна превентивна й профілактична робота проти можливої асоціальної протиправної поведінки студентів. Правове виховання впливає на залучення студентів до дотримання правил внутрішнього розпорядку, норм права оточуючими, формує активну життєву позицію, розвиває особистісні якості й коригує життєві цінності й мотиви діяльності. Правове виховання майбутнього вчителя вимагає знання специфіки, особливостей його майбутньої діяльності та систем впливу на підростаюче покоління, що є підґрунтям, на якому розбудовується правосвідомість, його професіоналізм.

Таким чином, визначаючи і характеризуючи професійну правосвідомість, ми ґрунтуємося на положенні про те, що здобуті й усвідомлені теоретичні знання забезпечують перехід правосвідомості в переконання особистості, котрі сприяють реалізації правомірної поведінки.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що формування професійної правосвідомості майбутнього вчителя є результатом засвоєння особистістю правових знань, умінь, сформованих особистісних якостей

(професійно-світоглядних, професійно-поведінкових, особистісно-значущих), що сприяє переходу теоретичних знань моделей поведінки в особистісний життєвий і професійний досвід.

Перспективи подальших досліджень ми пов'язуємо з науковими пошуками проблем розуміння молоддю актуальності правових питань, що сприятиме усвідомленню значущості права і необхідності його дотримання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусишин Б.І. Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства»: [підручник] / Б.І. Андрусишин, А.М. Гуз. – К. : Знання, 2008. – 301 с. – (Вища освіта XXI століття).
2. Безносков Д.С. Отношение к праву как проявление правового сознания студентов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / Д.С. Безносков. – СПб., 2004. – 20 с.
3. Головченко В. Правові механізми формування правосвідомості студентів / В. Головченко, А. Потьомкін // Право України. – 2006. – №4. – С. 100–103.
4. Іваній О.М. Структурно-функціональна модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / О.М. Іваній. – Харків, 2012. – 20 с.
5. Пономарьов О.С. Формування інноваційного мислення студентів як завдання педагогіки вищої школи / О.С. Пономарьов, А.О. Харченко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2007. – № 2. – С. 22–30.
6. Ткачова Н.О. Педагогічні основи формування правосвідомості учнів у закладах професійно-технічної освіти: [монографія] / Н.О. Ткачова. – К., 1998. – 350 с.
7. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 576с.
8. Kohlberg L. Moral stages and moralization / L. Kohlberg // Moral development and behavior . – Holt, Rinehart and Watsons. N.Y., 1977. – P. 31–53.
9. Tapp I. Justice and the individual in society: psychological and issues / I. Tapp. – N.Y., 1998. – P. 198–223.

УДК 37.013.74:81' 246.3

Першукова О. О.

Інститут педагогіки НАПН України

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МЕТАЛІНГВІСТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ БАГАТОМОВНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Стаття присвячена аналізу особливостей процесу розвитку багатомовності школярів у країнах Західної Європи в умовах синхронізації курикулуму з мовних предметів. У контексті психолінгвістики як одного з напрямів досліджень багатомовності увага приділена розвитку у школярів металінгвістичної свідомості, а також особливостям формування багатомовного лексикону, явищам переключення коду та трансферу.

Ключові слова: багатомовна освіта школярів; штучна багатомовність; металінгвістична свідомість; переключення коду; трансфер; психолінгвістичні засади формування багатомовності; освіта школярів у Європі; синхронізація курикулуму з мовних предметів.

Першукова О. О. Психолінгвистические основы развития металінгвистического сознания школьников в процессе мультиязычного образования в странах Западной Европы.

Статья посвящена анализу особенностей процесса развития многоязычия школьников в странах Западной Европы в условиях синхронизации курикулума по языковым предметам. В контексте психолінгвистики как одного из направлений исследований многоязычия внимание уделено развитию у школьников металінгвистического сознания, а также особенностям формирования многоязычного лексикона, явлениям переключения кода и трансфера.

Ключевые слова: многоязычное образование; искусственное многоязычие; металінгвистическое сознание; переключение кода, трансфер; психолінгвистические основы формирования многоязычия; образование школьников в Европе; синхронизация курикулума по языковым предметам.

Pershukova O. Psycholinguistic foundations of schoolchildren language awareness development in the process of plurilingual education in Western European countries.

The article deals with the analysis of the process of schoolchildren' plurilingualism development in the terms of language curriculum convergences in Western European countries. In the contexts of psycholinguistics as one of the directions of plurilingualism researches the attention is given to schoolchildren language awareness development, as well as peculiarities of multilingual lexicon forming and phenomena of code switching and transfer.

Key words: plurilingual education; artificial plurilingualism; language awareness; code switching; transfer; psycholinguistic foundations of plurilingualism forming; schoolchildren education in Europe; language curriculum convergences.

Процеси глобалізації та інтеграції суттєво сприяють подоланню одномовного менталітету в країнах Європи як на рівні державного управління, так і на рівні пересічного громадянина [8]. Реалізація політичного проекту зі збереження і розвитку багатомовності в Європі передбачає розширення мовного репертуару школярів [12; 21]. Це завдання покладено на складне і багатокомпонентне педагогічне явище — багатомовну освіту, що активно розвивається у країнах Західної Європи [15].